

ಅಲಹಾಬಾದ್ ಮೂಲಕ ಸಾಗುವ ಗಂಗಾ ನದಿಯಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಹರಿವು ಕ್ಷೀಣಿಸಿರುವುದು

ಆಕ್ಷಯಪಾತ್ರಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಜೀವನದಿಗಳು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಇತಿಹಾಸದ ಪುಟಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಅನೇಕ ನದಿಗಳು ಈಗ ನಮ್ಮ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಷ್ಟೇ ಉಳಿದಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಭಾರತದ ಸಪ್ತಸಿಂಧುಗಳು' ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ; ಉಳಿದವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ ನದಿಗಳೆಷ್ಟು? ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಾವೇರಿ-ನೇತ್ರಾವತಿಯರ ಆರೋಗ್ಯ ಹೇಗಿದೆ? ಬೇಸಿಗೆಯ ಉತ್ತುಂಗದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ, ನದಿಗಳ ಆರೋಗ್ಯಭಾಗ್ಯದ ಬಗೆಗೊಂದು ಚಿಕಿತ್ಸಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ.

■ ಟಿ.ಎಂ. ಶಿವಶಂಕರ್

ಲೇಖಕರು ನಿವೃತ್ತ ಹಿರಿಯ ಭೂಜಲ ವಿಜ್ಞಾನಿ

ನಮ್ಮ ನದಿಗಳು ಈಗ ಹೇಗಿವೆ? ನದಿಗಳ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಅರಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಸಿಗೆ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕನ್ನಡಿ ಬೇಕೆ?

ಮನುಷ್ಯನ ಹಸ್ತಕ್ಷೇಪದಿಂದಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಅನಾರೋಗ್ಯಪೀಡಿತವಾಗಿರುವಾಗ ನದಿಗಳು ಆರೋಗ್ಯದಿಂದ ನಳನಳಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ನದಿಗಳ ವಿಷಯವಿರಲಿ, ವಿಶ್ವದ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನದಿಗಳು ಕೂಡ ಸಮುದ್ರ ಸೇರುತ್ತಿಲ್ಲ. ನದಿಗಳು ಮುಖಜ ಭೂಮಿಯ ತನಕವೂ ಹರಿಯದೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೇ ಸೋತು ಸೊರಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿವೆ. ಗಂಗಾ, ಯಮುನಾ, ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರ... ಅಪಾರ ಜಲಸಂಪತ್ತಿರುವ ನದಿಗಳ ಹರಿವೂ ಈಗ ಮೊದಲಿದ್ದ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ತುಂಬಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾವೇರಿ ನದಿಯ ರಭಸವನ್ನು ಈಗ ನೋಡಲಾಗದು.

ನಮ್ಮ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿರುವ ಈ ನದಿಗಳು ಜನರಿಗೆ ಬದುಕು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿವೆ. ಆದರೆ ಮಾನವನ ಹಸ್ತಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಅವು ಕಳೆದೇಹೋಗುವ ಆತಂಕ ಇಂದಿನದು. ಜೀವನದಿಗಳೂ ಬಹಳಷ್ಟು ಮಲಿನ್ಯಗೊಂಡು ಹರಿವು ಕುಂಠಿತವಾಗಿದೆ. ಮುಂದೊಂದು ದಿನ ಕೆಲವು ನದಿಗಳು ಚಿತ್ರ ಅಥವಾ ನಕ್ಷೆಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಉಳಿದುಬಿಡಬಹುದಾದ ಆತಂಕ ಎದುರಾಗಿದೆ.

ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಸಿಹಿನೀರು ಹಂಚುವ ಮಾಧ್ಯಮ ಅಂದರೆ ನದಿಗಳು ಮಾತ್ರ. ಈ ನದಿಗಳನ್ನು ಹಲವು ದಶಕಗಳಿಂದ ಮಾನವ ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಸಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿವೆ. ಸರ್ಕಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಾಡಿನ ಕ್ರೂರ ಮೃಗಗಳಾದ ಚಿರತೆ, ಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಹುಲಿಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸಿ ತಾಳಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕುಣಿಸುವಂತೆ, ನಿಸರ್ಗದ ಗಾಳಿ, ಬೆಳಕು, ಹರಿಯುವ ನೀರಿಗೂ ನಿರ್ಬಂಧ ಹೇರಲು ಹೊರಟಿರುವುದು ಅವನ ನಾಶವನ್ನು ಅವನೇ ಬರಸೆಳೆದುಕೊಂಡಂತೆ.

ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅವೈಜ್ಞಾನಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ನದಿಗಳ ಓಟಕ್ಕೆ ಕಡಿವಾಣ ಹಾಕುವುದು ಕಂಟಕವಾಗಿದೆ. ಹತೋಟಿ, ಅಡಚಣೆಯಿಂದ ನದಿಗಳ ಗಾತ್ರ ಹಿಂಡಿ ಹಿಸುಕಿ ಮುಂದೆ ಕ್ರಮಿಸಲಾಗದೆ ಸಮುದ್ರ ಸೇರುವ ಮುಂಚೆಯೇ

ನದಿಗಳ ಪಾತ್ರ ಬರಡಾಗಿ ಜೀವ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ. ಇಂತಹ ಹಲವಾರು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿ ನದಿಗಳು ಸೊರಗುವ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಸಿ ಅದರ ಚಿತ್ತಾರವನ್ನು ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಎಳೆಎಳೆಯಾಗಿ ಬಿಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಉದಾಹರಣೆ ಬೇಕೆ? ಚೀನಾದ 'ಹಳದಿ ನದಿ' (Yellow River) ಕಳೆದುಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ಸಂಶೋಧಕರು ಬೊಟ್ಟು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಹಳದಿ ನದಿಯ ವಿಷಯ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮೊದಲೇ ನಿಸರ್ಗದ ಅವಘಡದಿಂದ ಭಾರತದ ಸಪ್ತಸಿಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದ್ದ ಸರಸ್ವತಿ ನದಿ ಸಹ ಕಳೆದುಹೋಗಿತ್ತು.

ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಸರಸ್ವತಿ!

ಸರಸ್ವತಿ ನದಿಯ ಹೆಸರನ್ನು ಕೇಳದವರು ಆ ನದಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ನಮಗೆ ಅರಿವು ಮೂಡುವ ಮೊದಲೇ, ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಈ ನದಿ ಕಾಣದಾಗಿತ್ತೆಂದು ಸಂಶೋಧಕರು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಂದು ಹಿಮಾಲಯದ ತಪ್ಪಲಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಒಂದು ಕಿರು ನದಿ ಮೂಲವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅದು ಸರಸ್ವತಿ ನದಿಯ ಶೇಷ ಎನ್ನುವವರು ಇದ್ದಾರೆ. ಸರಸ್ವತಿ ನದಿ 'ಗುಪ್ತಗಾಮಿನಿ' ಎಂದು ಹೇಳುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ.

ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಭೂಪಟದಲ್ಲೂ ಸರಸ್ವತಿ ನದಿ ನಾಪತ್ತೆ! ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ರಾಜಸ್ಥಾನದವರೆಗೆ ಭೋರ್ಗರೆದು ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ನದಿ ಅದಾಗಿತ್ತು. ರಾಜಸ್ಥಾನದ ಮರಳುಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಹಂತದಲ್ಲೇ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಬತ್ತಿ ಹೋಯ್ತೆಂದು ಪುರಾವೆಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿವೆ. ಭಾರತದ ಸಪ್ತಸಿಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯೂ ಒಂದು. ಅದು ಕಳೆದುಹೋಗಿದ್ದರೂ, ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥರು ನದಿ ಕೆರೆಕಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಘ್ಯ ಕೊಡುವಾಗ, ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವಾಗ 'ಗಂಗೇಚ ಯಮುನೇಚೈವ, ಗೋದಾವರಿ, ಸರಸ್ವತಿ, ನರ್ಮದೆ, ಸಿಂಧು, ಕಾವೇರಿ ಜಲೇಷ್ಠಿನ್ ಸನ್ನಿಧಿಂ ಕುರು' ಎಂದು ಸರಸ್ವತಿ ನದಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾರೆ. ವೇದ, ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿ ನದಿಯ ವರ್ಣನೆ ಲಭ್ಯ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದು ಪುರಾತನ ನದಿ ಎಂದು ನಂಬಲಾಗಿದೆ.